

MARIA LOYOLA OPIELA SŁ. BDNP

INTEGRALNE WYCHOWANIE CZŁOWIEKA
W KONCEPCJI PEDAGOGICZNEJ
EDMUNDA BOJANOWSKIEGO

WSTĘP

Koncepcja pedagogiczna Edmunda Bojanowskiego, którą stworzył na kanwie analiz dorobku ludzkości w dziedzinie wychowania oraz własnych doświadczeń i praktycznych rozwiązań, stanowi szczegółowy i wciąż aktualny opis drogi integralnego rozwoju i wychowania człowieka od najmłodszych lat w perspektywie całego jego życia. Najwyższym celem tego procesu jest osiągnięcie takiej dojrzałości ludzkiej i chrześcijańskiej, „aby człowiek stał się obrazem i podobieństwem Boga na ziemi” (Opiela, 2016, s. 41). Bojanowski, tworząc koncepcję pedagogiczną, podkreślał wielką wagę procesu wychowania w pełnym kontekście odniesień i uwarunkowań osobowych oraz społeczno-kulturowych. Osoba, szczególnie na etapie dzieciństwa, potrzebuje prowadzenia, ale i ochrony nie tylko przed zagubieniem się na tej drodze, lecz także przed zagrożeniami dla jej pełnego rozwoju. Należy ją zatem ochronić przez wychowanie, w którym największą rolę odgrywa osobowa relacja człowieka z drugim człowiekiem – rodzicem, wychowawcą, nauczycielem. To on przykładem swego życia prowadzi wychowanka do dojrzałości w realnie ukazanej i przeżywanej rzeczywistości. Dojrzałość ta jest uzależniona od harmonijnego rozwoju i wychowania człowieka od pierwszych chwil jego życia w sferze fizycznej, umysłowej, społecznej, kulturowej, moralnej i religijnej. To wymaga znajomości i respektowania praw jego rozwoju, indywidualnych potrzeb i możliwości w każdym okresie życia

Dr hab. MARIA LOYOLA OPIELA, prof. KUL, sŁ. BDNP (sŁ. dębicka) – Katedra Pedagogiki Chrześcijańskiej, Instytut Pedagogiki, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II; e-mail: sloyola@wp.pl

i edukacji. Żadne inne racje, a jedynie integralny rozwój osoby od najmłodszych lat z ukierunkowaniem na całe życie leży u podstaw troski Bojanowskiego o wychowanie dziecka, o odrodzenie narodu i ludzkości na danym etapie przemian cywilizacyjnych.

PODSTAWY KONCEPCJI PEDAGOGICZNEJ EDMUNDA BOJANOWSKIEGO

W punkcie wyjścia koncepcji wychowania E. Bojanowski koncentruje się na dziecku, przyjmując biblijną koncepcję człowieka i wynikającą stąd prawdę o istocie jego życia, celu i prawach rozwoju. Integralność wychowania zapewnia bowiem przyjęta wizja człowieka, która jest nieodzownym warunkiem, by wychowanie było realistyczne i całościowe, a nie ideologiczne i jednostronne. Jest ono mądrym i odpowiedzialnym towarzyszeniem dziecku w jego integralnym rozwoju, gdy obejmuje wszystkie jego sfery oraz dokonuje się w harmonijnie realizowanym procesie edukacji i zorganizowanym środowisku.

Chrześcijańska koncepcja wychowania stawia w centrum człowieka jako osobę, jako świadomy i wolny podmiot, a jej celem jest jego integralny rozwój i wychowanie. Taki stosunek do osoby wychowanka pozwala już od wczesnego dzieciństwa wspierać go w budowaniu fundamentów ważnych dla całego życia. W tym istotnym dla życia i rozwoju osoby procesie wychowuje się całego człowieka, w całej perspektywie jego życia, relacji i środowiska. Wychowanie chrześcijańskie w nauczaniu Kościoła zawsze było rozumiane jako integralne. Pojęcie „integralny” zawiera w sobie nie tylko znaczenie „całościowy”, ale i „tworzący całość” (Grocholewski, 2009). Jako takie znajduje uzasadnienie w przekazie biblijnym, tradycji wychowawczej Kościoła, w jego nauczaniu i prawie: „Ponieważ prawdziwe wychowanie powinno objąć pełną formację osoby ludzkiej zarówno w odniesieniu do celu ostatecznego, jak i w odniesieniu do dobra wspólnego społeczności, dlatego dzieci i młodzież tak winny być wychowywane, ażeby harmonijnie mogły rozwijać swoje przymioty fizyczne, moralne oraz intelektualne, zdobywać coraz doskonalszy zmysł odpowiedzialności, właściwie korzystać z wolności i przygotowywać się do czynnego udziału w życiu społecznym” (KPK, kan. 795).

Kościół poucza, że w perspektywie chrześcijańskiej antropologii wychowanie w każdym wymiarze ludzkiego życia (fizycznym, emocjonalnym,

umysłowym, społecznym, moralnym, duchowym) powinno mieć na uwadze całościową wizję osoby i dążyć konsekwentnie do integracji elementów biologicznych, psychoemocjonalnych, umysłowych, społecznych i duchowych. Integracja ta stała się trudniejsza, ponieważ wierzący również nosi w sobie konsekwencje grzechu pierwotnego. Celem zatem jest prawdziwa „formacja”, sięgająca poza ramy zwykłej informacji intelektualnej, a zwracająca szczególną uwagę na kształcenie woli, uczuć i emocji. W istocie dążenie do dojrzałości w jednym wymiarze życia jednostki implikuje z konieczności panowanie nad sobą, które z kolei zakłada między innymi takie sprawności, jak opanowanie, szacunek dla samego siebie i innych, otwarcie na drugiego (Kongregacja, 1983, n. 35).

Na gruncie tradycji filozoficznego realizmu i teistycznego personalizmu, wskazując na filozofię człowieka i filozofię moralną jako na fundament teorii i praktyki wychowania, E. Bojanowski stworzył koncepcję integralnego wychowania. Ze względu na wyrażane jasno w swojej myśli pedagogicznej odniesienie do koncepcji człowieka oraz jego wychowania moralnego i duchowego na kanwie realizmu bytowego, można go uznać za prekursora polskiej pedagogiki personalistycznej (Opieła, 2016).

Przede wszystkim jasno formułuje on cel wychowania skoncentrowany na osobie i jej rozumieniu w przyjęciu adekwatnej antropologii, zakłada uwzględnianie wszystkich wymiarów jej życia i rozwoju oraz odniesień odpowiadających jej godności. Pisał: „Jak najwyższym celem wychowania jest: aby człowiek stał się obrazem i podobieństwem Boga na ziemi, tak lud głęboko tenże cel pojmując obrał dla dziecięcia wzór jedyny Wcielonego Boga, Zbawiciela świata. Od samego powicia naśladowanie Jego zaczyna i w pierwszych latach właśnie, kiedy zmysłowe wrażenia dzielniejszym są środkiem nad wszelką przedwczesną naukę, lud daje dziecięciu ciągłe przypomnienia pierwszej młodości Zbawiciela” (Opieła, 2016, s. 41). Cel wychowania przekraczający wymiar doczesny daje możliwość i gwarancję szlachetnej realizacji celów pośrednich z szacunkiem dla godności osoby.

Ksiądz kard. Zenon Grocholewski, wyróżniając istotne elementy integralnego wychowania, wskazał na *wartości*, którymi należy ubogacić młodego człowieka w ludzkim, duchowym, intelektualnym i zawodowym wymiarze jego życia, uwzględniając porządek doczesny i nadprzyrodzony oraz indywidualny i społeczny. Bezcenna rola *wychowawców*, którzy powinni tworzyć wspólnotę wychowującą, realizowana jest przez twórczą współpracę między nimi i ich troskę o spójność złożonego środowiska wychowawczego. Oddziałuje przede wszystkim każdy *wychowawca*, jako personalny wzór warto-

ści, przez osobisty wpływ, osobowy kontakt nacechowany autentyczną miłością do wychowanka, i tak przez niego odbierany. Bardzo ważne jest tu ujmowanie pełnej *perspektywy czasowej*, bo wychowanie dziecka od wczesnych lat stanowi fundament, na którym budowana jest całość jego życia. Chodzi o taką formację wychowanka, by on wychowywał potem samego siebie przez całe życie, a także czuł potrzebę ciągłego doskonalenia się (Grocholewski, 2009).

Podsumowując, „wychowanie integralne człowieka zakłada, że żaden człowiek nie może zatrzymać się na jakiejś fazie rozwoju, a celem wychowania jest integralny rozwój człowieka w każdej jego sferze. Rolą wychowawcy jest wspieranie i mobilizowanie wychowanka do rozwoju przez okazywaną mu miłość i troskę” (Świdrak, 2015, s. 46).

WYMIARY INTEGRALNOŚCI WYCHOWANIA CZŁOWIEKA W KONCEPCJI PEDAGOGICZNEJ E. BOJANOWSKIEGO

Wyodrębnienia wymiarów integralności wychowania człowieka w koncepcji pedagogicznej E. Bojanowskiego należy dokonać w odniesieniu do wcześniej przedstawionych uniwersalnych podstaw filozoficznych i religijnych. Ważne jest również ujęcie ich w kontekście natury i historii oraz szerszej rzeczywistości, jaką stanowi edukacja, a której istotnym elementem jest wychowanie i kształcenie (Rubacha, 2009), oprócz ich ścisłego połączenia z opieką na wczesnym etapie. Można je wtedy określić w odniesieniu do każdego etapu życia i rozwoju osoby oraz stopniowego przechodzenia od wychowania do samowychowania i autoformacji.

Bojanowski w swych systemowych rozwiązaniach dążył „do praktycznego zastosowania i harmonijnej organizacji wszystkich różnorodnych pierwiastków, jakie się na rozlicznych stopniach ludzkiego rozwinięcia objawiły, a które teraz wzajemnie wspierać i harmonijnie dopełniać się mają” (Opiela, 2016, s. 74). Wzywał „do sprawiedliwego uznania wszelkich ich odrębnych właściwości”, uwzględniając kolejność następujących po sobie etapów rozwoju dziecka i właściwych im działań w poszczególnych sferach – fizycznej, umysłowej i obyczajowej; rozwijających się stopniowo i równolegle, które „jednocześnie obok siebie się cieniuja” (Opiela, 2016, s. 74). Wszystko miało się dokonywać w różnorodnych okolicznościach życia codziennego i świąt, a na wczesnym etapie edukacji dziecka była to najwłaściwsza droga jego integralnego wychowania. Pisał bowiem: „Zadaniem

pierwotnego wychowania nie jest żadna szkolna nauka, jeno nauka życia” (Opiela, 2016, s. 165).

Człowiek potrzebuje wychowania i łaski, by osiągał harmonię ducha i natury w życiu i działaniu. Już jako dziecko właściwie prowadzone i wspierane przez dorosłych potrafi przekraczać własne ograniczenia i rozwijać nowe możliwości, przystosowywać się do otaczającego świata i twórczo go kształtować oraz otwierać się na nieustanny integralny rozwój dzięki wychowaniu i formacji. *Kompendium edukacyjne Edmunda Bojanowskiego*, stanowiące próbę rekonstrukcji jego myśli, może stanowić źródło inspiracji dla opracowania teoretycznych i praktycznych wskazań zachowujących kontynuację ważnych i niezmiennych elementów oraz aktualizację obszaru zmienności w odpowiedzi na współczesne potrzeby i problemy. Uwzględnienie integralności edukacji osoby w koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda przejawia się w dwóch wymiarach:

1) opisującym pewien stan, rzeczywistość osoby, jej życia, rozwoju, edukacji, gdzie pojęcie „integralny” rozumiane jest jako „całościowy” – stanowiący całość, nienaruszalny, całkowity, którego każdy istotny element jest nierozdzielnie związany z całością;

2) dynamiczna rzeczywistość, w której pojęcie „integralny” rozumiane jest jako „tworzący całość” – wzajemna relacja między osobami oraz oddziaływaniem wychowawców i zewnętrznych warunków a potencjałem wpisanym w naturę wychowanka, prowadząca do budowania, spójnej całości rzeczywistości życia i działania osoby, zgodnego z jej godnością w pełnej harmonii natury, religii i historii (*Słownik języka polskiego*, 1978).

Wychowanie integralne to wzrastanie w człowieczeństwie ze świadomością tego, kim człowiek jest i kim być powinien. To wychowanie, w które wpisana jest również świadomość moralnej niedoskonałości i ludzkiej dojrzałości (Rynio, 2004). Dla realizacji tak rozumianego integralnego wychowania Bojanowski powołał ochrony, których pojęcie zarówno w znaczeniu instytucji, jak i czynności wyrażało jego istotę. Pisał bowiem: „Wychowanie więc jest zachowywaniem obyczajów rodzinnych – ma charakter zachowawczy tych zwyczajów, z których pochodzą obyczaje. [...] Ochrona – ochraniać, szanować, oszczędzać, całość, nienaruszalność – schronienie – zachowanie. Ochraniać – nie naruszać, nienaruszenie zachować, od szkody uwarować – szanując, zachować” (Opiela, 2016, s. 34).

WYCHOWANIE INTEGRALNE JAKO CAŁOŚCIOWE

Pojęcie „integralny” jako „całościowy” obejmuje wszystkie aspekty na poszczególnych etapach życia i rozwoju człowieka, przy czym najważniejsze jest właściwe podejście w budowaniu fundamentu, jaki stanowi wczesne wychowanie. W swoim duchowym testamencie Bojanowski zobowiązał do tego służebniczki: „Co do prowadzenia dzieci zachować najdrobniejsze szczegóły, które są przepisane, bo nie uwierzcie, jak wielkiej w tym jest wagi każda, choćby rzecz najdrobniejsza” (Bojanowski, 2009, s. 705).

Zgodnie z przyjętą personalistyczną antropologią, w koncepcji Bojanowskiego człowieka traktuje się w sposób całościowy i realistyczny, uwzględniając wewnętrzne i zewnętrzne uwarunkowania jego rozwoju. Osoba jako nierozdzielna całość cielesno-duchowa zmierza do pełnej dojrzałości. Jej osiągnięcie możliwe jest, gdy dokonuje się w jednoczesnym spełnieniu warunków zapewniających całościowe ujmowanie rzeczywistości osoby ludzkiej, jej relacji, postaw, działań, wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowań procesu jej rozwoju i edukacji na każdym jej etapie. Szczególnie ważne jest to na etapie wczesnej edukacji, kiedy żaden szczegół dotyczący rozwoju małego dziecka i żadne odpowiadające mu działanie wychowawcze nie pozostają bez znaczenia dla całego jego życia (Opiela, 2013). Święty Tomasz z Akwinu, parafrazując zdanie Arystotelesa, zapisał ostrzeżenie: „mały błąd popełniony na początku staje się wielkim na końcu” (Maryniarczyk, 2016, s. 12). W teoriach wychowawczych i w samej praktyce wychowawczej – tym „małym błędem” jest błędne rozumienie człowieka, czyli tzw. błąd antropologiczny, który skutkuje wielkimi błędami w wychowaniu człowieka. Wychowanie zaś przedszkolne jest jakby zakładaniem fundamentu, na którym będzie budowany gmach ludzkiego osobowego życia. Stąd tak ważne jest właściwe rozumienie człowieka, będącego nie tyle przedmiotem, ile podmiotem wychowania (Maryniarczyk, 2016).

Dzieciństwo, jako pierwsza faza życia od poczęcia i czas intensywnego rozwoju człowieka, stanowiąc fundament życia osoby i kolejnych etapów jej zmierzania do pełnej dojrzałości ludzkiej i chrześcijańskiej, ma ogromne znaczenie. Bojanowski świadom tej zależności i odpowiedzialności za wychowanka, polecił służebniczkom „zachowywać najdrobniejsze szczegóły”, które dotyczą zarówno potrzeb i możliwości rozwojowych dziecka, jak i działań wychowawczych. Opisał je szczegółowo i uzasadnił, stworzył system wychowania w jego wymiarze strukturalnym i funkcjonalnym, co stało się treścią wydanego *Kompendium*. Jednak, by zapewnić integralność pro-

cesu rozwoju i wychowania, ważna jest znajomość i świadomość znaczenia jego istotnych elementów.

Wychodząc z założenia, że wczesne wychowanie to podstawa, na której rozwija się i kształtuje dojrzała osobowość człowieka, należy szczególnie respektować jego specyfikę. Mając to na uwadze, trzeba wskazać wszystkie istotne elementy wychowania człowieka na każdym późniejszym etapie. Bojanowski ukazał ważne aspekty rozumienia osoby wychowanka, opisując go „fizycznie, umysłowo, obyczajowo”, oraz wychowawcy (nauczyciela, rodzica), opisując go „zewnątrznie, wewnątrznie, obyczajowo” (Opiela, 2016, s. 33). W tym kontekście dokonuje się wzajemne oddziaływanie i wymiana wartości wspomagających osobisty rozwój zarówno wychowanka, jak i wychowawcy oraz ubogacających ich osobowości na właściwym im etapie życia.

Wychowanie jako proces realizuje się zawsze w relacji osobowej między dzieckiem a dorosłym, a dla wierzących także między człowiekiem a Bogiem oraz w kontekście relacji człowieka do natury, kultury i historii. Osoba rozwija się wtedy w każdym obszarze swej indywidualności i nawiązuje relacje, buduje swą osobowość i wspólnotę oraz przejmuje dorobek pokoleń. Ważne tu jest wskazanie Bojanowskiego na związek wychowawczego posłannictwa rodziny z wychowawczym posłannictwem Kościoła i budowaniem wspólnoty. Należy zatem uwzględniać wszystkie wymiary relacji osoby – indywidualnych: do Boga, drugiego człowieka, samego siebie; wspólnotowych: do rodziny, narodu, Kościoła; oraz społecznych: do środowiska lokalnego, Ojczyzny i ludzkości. Płaszczyzną budowania tych relacji w wychowaniu jest budowany jednocześnie stosunek osoby do świata natury, jako dzieła stworzonego przez Boga, do świata kultury, jako całokształtu duchowego i materialnego dorobku społeczeństwa, oraz do historii, jako dziejów człowieka, ludzkości i społeczeństw. Historię Bojanowski ujmował w trzech dopełniających się aspektach: historia zbawienia, naturalna i powszechna.

Kształtowanie zintegrowanej wewnątrznie osobowości wymaga komplementarności działań, które osoba w sposób wolny i odpowiedzialny staje się zdolna podejmować dla własnego zbawienia, dla dobra innych i dla dobra wspólnego. Integralność całościowego procesu edukacji osoby wymaga, by obejmował dopełniające się wzajemnie opiekę, wychowanie i kształcenie. Opieka wychowawcza nad dzieckiem zawiera w sobie także dostarczanie rozrywki i kultury. Wychowanie powinno obejmować wszystkie obszary rozwoju. Chodzi o wychowanie fizyczne, umysłowe, społeczne, kulturowe, moralne, religijne. Kształcenie rozumiane jako nauczanie i uczenie się, obej-

muje oświatę, szkolenie, przygotowanie do różnych zadań, kształcenie w różnych kierunkach, samokształcenie. Wszystkie te wymiary są obecne na każdym etapie edukacji osoby, we właściwych proporcjach odpowiadających jej indywidualnym potrzebom i możliwościom rozwojowym.

Integralności procesu rozwoju i edukacji osoby sprzyja właściwa jego organizacja, uwzględniająca wszystkie uwarunkowania zewnętrzne w wymiarach odpowiadających koncepcji osoby, jej życia, rozwoju, relacji i działania. Podstawą jest harmonijna współpraca wspólnot wychowujących, które tworzą: rodzina, wychowawcy (nauczyciele), rówieśnicy, naród i Kościół. Ważne jest ujmowanie wszystkich aspektów przeżywania i wykorzystania czasu, w którym dokonuje się proces rozwoju i wychowania osoby. Jest on o tyle integralny, o ile obejmuje pełny kontekst i specyfikę jego elementów, jakimi są: dzień, tydzień, rok, pory roku, okresy roku liturgicznego, wydarzenia i uroczystości historyczne. Wszystko powinno odbywać się w optymalnie zorganizowanym i funkcjonującym miejscu (instytucji), którym jest dom rodzinny, przedszkole/szkoła, parafia, państwo.

Człowiek, który na poszczególnych etapach swego życia i rozwoju, z uwzględnieniem specyfiki każdego, rozwija się integralnie, stopniowo odkrywa, poznaje i respektuje ten porządek. Staje się coraz bardziej zdolny, samodzielny i odpowiedzialny do tego, aby budować właściwe relacje z Bogiem, drugim człowiekiem i samym sobą, szanować i troszczyć się o wspólnotę i świat, w którym żyje, oraz w sposób twórczy go przekształcać. Rytm tej harmonijnie złożonej rzeczywistości jest naturalnym środowiskiem, w którym może się urzeczywistniać pełny rozwój człowieka.

WYCHOWANIE INTEGRALNE JAKO TWORZĄCE CAŁOŚĆ

Pojęcie „integralny” jako „tworzący całość” uwzględnia dynamiczny wymiar procesu integralnego rozwoju i wychowania osoby. Dla omówienia w pełni zagadnienia integralnego wychowania człowieka, zostało wyróżnionych wcześniej wiele ważnych aspektów opisujących jego istotę. Świadczy to o bogactwie i wartości takiej koncepcji/rzeczywistości wychowania, które ma być przede wszystkim „nauką życia” na jego wczesnym etapie. Wychowanie realizowane jako dynamiczna relacja między oddziaływaniem wychowawców i zewnętrznych warunków a „żywiołami” wpisanymi w naturę człowieka, stanowiącymi o sile i indywidualności osoby i jej życia. Bojanowski określił to krótko: „Życie jest harmonijne – działanie różno-

rodnych żywiołów, ducha i ciała” (Opiela, 2016, s. 47). Ten wymiar rozumienia pojęcia „integralny” realizowany był w organizowanej przez dorosłych rzeczywistości wychowawczej, w której we wspólnocie osób zaangażowanych w pracę, przeżywanie spraw codzienności i świętowania dokonywało się wychowanie i ochrona.

„Ochrona nazwana jest od chronienia, zachowywania, szanowania świętych obyczajów rodzinnych między prostymi ludźmi” (Opiela, 2016, s. 34). Z obrzędowości, prostoty i harmonii życia ludu Bojanowski czerpał inspirację do wychowania dzieci i uświęcenia kobiet: „Pory roku kościelnego, w cudownej zgodzie i następstwie z jawami natury, przedstawiają cały szereg i dziejowy rozwój tajemnic wiary, a lud święcąc te tajemnice, obchodzi razem z nimi corocznie odpowiednią kolej codziennych spraw życia domowego, i wszystkie namaszcza religijnym uświęceniem. Słowem, cały jego świat moralny obraca się jedną koleją z najwyższymi sferami religijnymi i z całym widomym światem” (Opiela, 2016, s. 35). Obrzędowość ludowa przeniesiona na teren ochronki, przeniknięta duchem religijnym, nadająca znaczenie każdej czynności, zawierała proste środki, których najskuteczniej mogły użyć te, które „święciły te tajemnice” od dzieciństwa, bo „słowa nauki tu nie wystarczą: dzieci, lud, nie słowem, lecz życiem uczyć trzeba, jak żyć mają” (Opiela, 2016, s. 186).

Szczególne znaczenie ma tu przykład życia wychowawcy w realizacji jasno określonych celów wychowania, które powinno zmierzać do tego, by uczynić z wychowanka silną osobowość. W koncepcji wychowania integralnego jest to pomoc w stawaniu się coraz bardziej człowiekiem wolnym, który potrafi panować nad sobą, nie jest zniewolony przez własne słabości. Wychowanek powinien stawać się „dojrzałym uczuciowo, zrównoważonym, odpowiedzialnym, szlachetnym człowiekiem, na którego można liczyć, roztropnym, umiejącym konstruktywnie współpracować z innymi, nastawionym altruistycznie, pragnącym i potrafiącym czynić dobro, umiejącym kochać, miłującym prawdę, mającym poczucie sprawiedliwości, zdolnym do bezinteresowności, itd. Jednym słowem, pomóc mu coraz bardziej stać się człowiekiem, osiągnąć dojrzałość ludzką” (Grocholewski, 2009, s. 23).

W tym celu Bojanowski dokonał syntetycznego opisu stanu wiedzy i praktyki pedagogicznej opartej o systemowe rozwiązanie sprawy wychowania małego dziecka, a także określił przewidywany kierunek rozwoju wraz z przypuszczalnymi i oczekiwanymi efektami działalności wychowawczej na całe życie człowieka. W ten sposób wskazał również na potrzebę interdyscyplinarnego podejścia w refleksji teoretycznej nad procesem integralnego wychowania człowieka.

PODSUMOWANIE

Określony przez Bojanowskiego najwyższy cel wychowania wskazuje na tak wszechstronny, integralny rozwój człowieka, że ma stać się „obrazem i podobieństwem Boga na ziemi” (Opiela, 2016, s. 41). Powinien zatem i ma do tego prawo, aby poprzez wychowanie został wprowadzony na całonocną drogę rozwoju poprzez ukazanie mu pełnej hierarchii wartości, którym poświęci swe życie i osiągnie cel, w realnie ukazanej i przeżywanej rzeczywistości (w wymiarze religii, natury i historii). Integralna wizja wychowania pozwala dostrzec, że na wczesnym etapie życia i rozwoju osoba potrzebuje prowadzenia, ale i ochrony przed zagrożeniami. Osobę należy i można skutecznie ochronić przez wychowanie, w którym największą rolę odgrywa osobowa relacja człowieka z drugim człowiekiem – rodzicem, wychowawcą, nauczycielem, bliźnim, prowadząca do relacji z Bogiem. W tym prowadzeniu należy zwrócić uwagę na szczegóły, które stanowią o doprowadzeniu osoby do pełnej dojrzałości ludzkiej i chrześcijańskiej. Jest ona bowiem uzależniona od harmonijnego rozwoju i wychowania dziecka od najmłodszych lat w sferze fizycznej, umysłowej i obyczajowej (społecznej, kulturowej, moralnej, religijnej). Mówimy więc o integralnym rozwoju i wychowaniu dziecka zgodnego z jego naturą i uwzględniającego środowisko, w jakim żyje. Ważne są odniesienia do religii, natury, kultury i historii.

Bojanowski wykorzystał doświadczenie dziejowe ludzkości oraz dorobek w dziedzinie filozofii, literatury i rozwijającej się pedagogiki, dobierając wszystko, co wartościowe i co odpowiednie do specyfiki rozwoju dziecka, jego natury i środowiska jego życia.

BIBLIOGRAFIA

- BOJANOWSKI, E. (2009). *Dziennik. Objąsnił, skomentował i wstępem poprzedził L. Smółka*. T. IV. Wrocław.
- GROCHOLEWSKI, Z. (2009). *Integralne wychowanie według bł. Edmunda Bojanowskiego*. W: M.L. OPIELA, A. SMAGACZ, S. WILK (red.), *Służyć i wychowywać do miłości. Błogosławiony Edmund Bojanowski – wychowawca i apostoł laikatu* (s. 22-37). Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Kodeks Prawa Kanonicznego (2008). Poznań: Pallottinum.
- Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego (1983). *Wytyczne wychowawcze w odniesieniu do ludzkiej miłości*. Watykan.
- MARYNIARCZYK, A. (2016). *Antropologiczne podstawy wychowania w przedszkolu katolickim. Kogo, dlaczego, w jakim celu wychowywać?* W: A. KICIŃSKI, M. OPIELA (red.), *Katolickie wychowanie dziecka. Rodzina, przedszkole, Kościół* (s. 11-23). Lublin: Wydawnictwo KUL.

- OPIELA, M. (2013). Integralna pedagogika przedszkolna w systemie wychowania Edmunda Bojanowskiego. Kontynuacja i zmiana. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- OPIELA, M.L. (red.) (2016). Kompendium edukacyjne Edmunda Bojanowskiego. Lublin: Episteme.
- RYNIO, A. (2004). Integralne wychowanie w myśli Jana Pawła II. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Słownik języka polskiego (1978). Warszawa: PWN.
- ŚWIDRAK, E. (2013). Psychologiczne aspekty rozwoju i wychowania integralnego. W: D. BIS, M. OPIELA (red.), Wychowanie integralne w teorii i w praktyce pedagogicznej (s. 45-59). Lublin: Wydawnictwo KUL.

INTEGRALNE WYCHOWANIE CZŁOWIEKA W KONCEPCJI PEDAGOGICZNEJ EDMUNDA BOJANOWSKIEGO

Streszczenie

Koncepcja pedagogiczna Edmunda Bojanowskiego realizuje ideę integralnego rozwoju i wychowania człowieka od najmłodszych lat w perspektywie całego jego życia i szczęścia wiecznego. Bojanowski dostrzega wielką wagę procesu wychowania w pełnym kontekście odniesień do religii, natury oraz historii. Najwyższym celem wychowania jest integralny rozwój człowieka, czyli osiągnięcie dojrzałości ludzkiej i chrześcijańskiej. Bojanowski za podstawę wychowania przyjął biblijną koncepcję człowieka i wynikającą stąd prawdę o istocie ludzkiego życia, celu i prawach rozwoju. Wykorzystał doświadczenie dziejowe ludzkości oraz dorobek w dziedzinie filozofii, literatury i rozwijającej się pedagogiki, dobierając wszystko, co wartościowe i co odpowiednie do specyfiki rozwoju człowieka, jego natury i środowiska jego życia.

Słowa kluczowe: osoba; wychowanie integralne; Edmund Bojanowski.

INTEGRAL HUMAN UPBRINGING IN THE PEDAGOGICAL CONCEPT OF EDMUND BOJANOWSKI

Summary

Pedagogical concept of Edmund Bojanowski indicates the way of integral human being development from an early age in the perspective of its whole life and eternal happiness. The crucial goal of upbringing is integral development of human being aiming at achievement of human and Christian maturity. Bojanowski he perceives great meaning of upbringing process in the whole context of religious connotations, and relations with the nature, and with history. In his upbringing he accepted the biblical concept of man and the resulting truth about the essence of human life, its aim and laws of development. He used broad experience of human mankind and its accomplishments in the area of philosophy, literature and developing pedagogy. He picked up everything which was the most valuable and suitable for the specificity of human development, its nature and social environment.

Key words: person; integral upbringing; Edmund Bojanowski.